

Het dagelijks leven in Oostende tijdens de bezetting (1940/44) (29)

door Roger JANSOONE

29. IN DE SCHEMERZONE: *fifty shades of grey*, ... ook in Oostende ?

“ Il faut savoir comprendre ... et ne pas juger !” (lijfspreuk van Georges Simenon)

“ Ze zijn doorgestaan met leven, maar *met welk doel* ?” (uit “Citadel” van Kate Mosse)

Een enorme grijze schemerzone

Per slot van rekening, als wij het bestendig hebben over de strijd - in al zijn vormen - *tussen verzet en collaboratie* (want dat was tenslotte de *kern* van de problematiek tijdens de bezetting), dan is het toch opvallend dat het eigenlijk slechts ging om een paar procent van de bevolking dat *actief verzet* pleegde, ook al heeft men na de oorlog in *ieder* bevrijd land de indruk willen verwekken dat het bijna ging om een *volksopstand* tegen “de gehate bezetter”,...en wordt deze mooie mythe nog steeds gekoesterd via allerlei vaderlandslievende optochten en herdenkingen (met in Nederland zelfs op 5 mei een jaarlijks “Bevrijdingsfeest” waaraan een heel volk uitbundig deelneemt, met als spilfiguur het koningspaar). Ja, waarom ook niet? Dit komt immers ten goede aan de nationale samenhang en samenhang van een volk met een eigen verleden en een eigen historische achtergrond (en het is misschien ook al goed voor de inburgering van allochtonen en asielzoekers). Het zij hun dan ook van ganser harte gegund! Maar het is en blijft toch een *mythe*, overigens mede gelet op anderzijds (in ieder land) de vele duizenden die destijds ergens “fout” geweest zijn, en waarover liefst niet meer gepraat wordt, ... tenzij sporadisch wanneer het past in een of ander politiek kraam. In “Les noces” schrijft Albert Camus: “Hoe arm zijn toch zij die behoefte hebben aan mythen! Hier dienen de goden dan als rustplaats of als richtpunt. De goden die overdag in al hun schittering heersen en die 's nachts weer sterven”. Ja, spijs enerzijds het indrukwekkend aantal repressiedossiers (doorgaans zonder verder gevolg) en anderzijds de talrijke “weerstanders-van-het-laatste-uur” na de bevrijding, ging het uiteindelijk *in beide kampen* slechts om een *minderheid*, ... die dan wel veelal zijn stempel heeft gedrukt op het *geheel* van de bevolking en dus ook op de geschiedenis van dit land.

Doch vanzelfsprekend mag deze kroniek niet worden afgesloten zonder even te blijven stilstaan bij deze “zwijgende meerderheid” van toen. Uiteraard is het hier dan niet de bedoeling om dit verhaal eindeloos te gaan rekken (het einde ervan is nu wel in zicht!), want het ligt zeker niet aan de auteur dat er aan die relatief korte episode uit onze geschiedenis zoveel verschillende en uiteenlopende aspecten verbonden zijn. En het is intussen al voldoende gebleken dat de aandachtige lezer deze vervolgsérie geboeid en met belangstelling blijft volgen. Er zijn trouwens *zodanig veel specifieke* aspecten dat deze kroniek nooit zal kunnen aanspraak maken op volledigheid, wat overigens van meet af aan ook nooit de bedoeling geweest is. Maar de historische waarheid heeft zijn rechten, en daarin moet *in de mate van het mogelijke* nagenoeg *iedereen* worden opgenomen, ook zij die slechts een *figurantenrol* gespeeld hebben. Een groots opgezet toneelstuk kan men zich immers bezwaarlijk voorstellen zonder, op de achtergrond, de vele figuranten, die in de oudheid bij het Griekse “koor” een bepaalde en niet te miskennen rol vervulden. Die naamloze figuranten met hun gemopper en achtergrondrumoer vervulden reeds een rol in de jaren *dertig*, in de aanloop tot een gigantisch drama, met hier bij ons, vooral in Antwerpen, antisemitisme en Jodenhaat, een uitermate “geschikte” voedingsbodem voor wat hierna zou volgen! Nu dit weer de kop opsteekt, is het niet slecht hier even op te wijzen. In die enorme “grijze” schemerzone was er alzo een “silent majority” die - gekneld tussen “wit” en “zwart”, tussen verzet en collaboratie - noodgedwongen een *afwachtende* houding poogde aan te nemen, opgeslorpt door de dagelijkse strijd om het naakte bestaan. We hadden het hier reeds af en toe over de moeder aan de haard, de zorgzame huisvrouw die voortdurend in de weer was voor haar gezin, met daarnaast de brave huisvader die schermde voor zijn broodwinning ten einde de eindjes aan elkaar te kunnen knopen. We hadden het hier inderdaad reeds menigmaal, rechtstreeks of veelal onrechtstreeks, over bepaalde elementen en groepen binnen die zwijgende meerderheid, maar in dit hoofdstuk mogen zij nu eens *expliciet* aan bod komen, zij het dan op een veeleer *selectieve* manier, want dit zou ons anders in het bestek van deze kroniek te ver kunnen

leiden.

Doch die “silent majority” - hoe “afwachtend” ook - werd dan toch bijna dagelijks op een of andere manier geconfronteerd met het nazi-regime, zij het doorgaans slechts in “les choses de la vie”. Zoals de cynische Philip Kerr aanstipt in “The Lady from Zagreb”: “De nazi’s waren zoiets *als syphilis*. Hen negeren in de hoop dat het vanzelf overgaat, was geen realistische optie. Nochtans hadden reeds een heel stel behoorlijk slimme mensen dat wél gedacht, onder wie Chamberlain en Daladier!”.

“Mitläufer” en meelopers

Om niet in herhaling te vallen, beperken we ons tot een “selectie” van bepaalde maatschappelijke groepen of geledingen die in deze vervolgsérie nog niet of nauwelijks ter sprake kwamen, maar die we niet zo maar in de “vergeetput” mogen duwen. Vooreerst gaat het om de enorm grote groep van “meelopers”, de overgrote *meerderheid* van de bevolking, waarbij we duidelijk een *onderscheid* moeten maken tussen “actieve” en “passieve” meelopers. In Duitsland echter waren “Mitläufer” (aldaar een officiële *juridische* term) vrijwel allen wel degelijk *actieve* meelopers van het naziregime, vaak ook partijlid, maar na de oorlog en het daaropvolgend denazificatieproces (of althans de *poging* hiertoe) werd hun dossier (voor zover er al een dossier was) veelal “geseponneerd”, en kwam er dus geen strafvervolging. Kanselier Adenauer verklaarde nogal sarcastisch dat men bezwaarlijk mocht verwachten dat heel de bevolking zou verdwijnen achter de tralies (“Man schützt kein schmutziges Wasser weg, solange man kein sauberes hat!”) (1). Zo kon het gebeuren dat de secretaresse van Hitler (als naaste medewerkster toch wel “ergens” medeplichtig aan het tot stand komen van alle moorddadige beslissingen, en hem in Berlijn fanatiek trouw gebleven tot bij “der Untergang” in de Führerbunker!) volledig vrijuit kon gaan ... want *nur eine Mitläuferin!* Evenals Hans Filbinger, een “controversiële” figuur, CDU “Landespresident” van Baden-Württemberg doch tijdens de oorlog (tot de allerlaatste dagen!) voorzitter van een erg ijverige krijgsraad die Duitse militairen hard heeft aangepakt wegens “ontoelaatbare” of “defaitistische” handelingen of uitspraken. Uiteraard waren veroordeelden (voor zover niet terechtgesteld) en hun nabestaanden nadien niet zo gelukkig met deze “Landespresident” ! Zijn onthutsende maar ook typische verontschuldiging: “Was damals rechtens war, kann heute nicht Unrecht sein!”) (2). *Errare humanum est ?*

“Beihilfe” bij oorlogsmisdaden viel ook al buiten strafvervolging (jurisprudentie is hierin recent “geëvolueerd”, *ziemlich zu spät*, maar nog net op tijd om *negentigjarige* ex-SS-ers toch ook eens aan de beurt te laten komen!). De (nooit verontruste) Kabinetschef van Bondskanselier Adenauer was de antisemiet en “wetgevende” Jodenvervolger Hans Globke! Voor die erg *pragmatische* houding van Adenauer viel er misschien wel iets te zeggen, maar anderzijds had dit wel tot gevolg dat van een diepgaande denazificatie en “Aufarbeitung” weinig in huis is gekomen, met alle gevolgen van dien, tot vandaag. Tja, wààr lag de “gulden middenweg”? In het “schmutziges Wasser”?

Over Konrad Adenauer (Kanselier 1949-1963) is nog niet het laatste woord gezegd. Hij was een “bochtenwinger” die zich behendig plooidde naar de omstandigheden, een gladjanus, “a man for all seasons”, de enige politicus die in dat naoorlogs Duits adderkluwen een enigszins aanvaardbare uitweg wist te vinden, zowel nationaal als internationaal (op 25 maart 2017 kwam hij op TV nog eens in beeld bij de herdenking van het Verdrag van Rome tot oprichting van de EEG in 1957). Een Duitse collega bestempelde hem als volgt : “Wenn man nachliest, was er gesagt hat, kann man sich nicht recht erklären, weshalb er so viel Begeisterung ausgelöst hat. Er war ja kein Hitler, aber genau wie damals der Führer zoh er die Zuhörer eher *durch sein Auftreten* in Bann” (3). Bij die sluwe vos gold voorzeker het gezegde “Let op mijn woorden maar niet op mijn daden!”. Niettemin is “der Alte” ongetwijfeld dé grote historische staatsman van de Duitse naoorlogse geschiedenis. Tijdens mijn legerdienst in Duitsland hoorde ik enkel over hem spreken in lovende en erkentelijke bewoordingen. Duidelijk een bruggebouwer in moeilijke tijden ! *Honni soit qui mal y pense ...*

Een bosprocureur ?

Bijzonder vervelend voor de Duitse justitie is (tot vandaag!) de nefaste rol die rechter Hans Hofmeyer (destijds “Oberstabsrichter *im NS-Militärgericht!*”) in 1963 gespeeld heeft als voorzitter in het eerste Auschwitz-proces in Frankfurt. De openbare aanklager **Fritz Bauer** (toen nog een uniek geval :

een jood! – in 2014 de hoofdfiguur in de film “Im Labyrinth des Schweigens”) wou die massamoord laten beschouwen als “ein *arbeitsteilig organisiertes Massenverbrechen*” (één massale, via *taakverdeling* georganiseerde misdaad). *Maar hij werd hierin niet gevolgd*. “Deshalb erzählte das Verfahren nur *die halbe Wahrheit*. Denn Kriegsverbrechen können aus vielerlei Gründen auffällig schwanken, und bis zum hieb- und stichfesten Beweis ist es meist ein weiter Weg!” (4). En Voorzitter Hofmeyer “zerlegte den industriell organisierten Massenmord *in Einzelteile*” (in *afzonderlijke* onderdelen). Gisela Friedrichsen merkt hierbij op (“Der Spiegel”, 18.7.2015) : “So wurde deren Unrechtsgehalt oftmals *wegdefiniert*. Wem *keine konkrete Tat* (etwa Tötung) nachzuweisen war, verschwand aus dem Blickfeld. *Das war Absicht*. Der Massenmord an den Juden wurde deshalb *nicht mehr ernsthaft* verfolgt!” (5). Dit had als gevolg dat van de (in opeenvolgende “shifts”) ruim **6.500** SS-ers van KZ Auschwitz (vrijwel allemaal kampbeulen en sadisten) er slechts **49** werden veroordeeld, vaak met een belachelijk lage straf, *voor elke moord* gemiddeld *enkele minuten* celstraf, blijkbaar - althans in de Duitse rechtspraak - de “prijs” van een mensenleven bij massamoord. Is “belachelijk” het juiste woord? Een Duitse collega zuchtte “Ach ja, *wie hoch* ist der Preis eines Menschenlebens? Es gibt doch nichts wertvolleres als ein Menschenleben?”. Maar dit heeft als gevolg dat - met alle respect voor de slachtoffers en hun nabestaanden - de Duitse justitie nu *ruim 70 jaar later* zit opgezadeld met een *ogenschijnlijk* al even belachelijke (doch niet langer te ontwijken!) strafvervolgung tegen hoogbejaarde SS-ers, waarvan sommigen naar eigen zeggen “eher Zuschauer am Rande” waren. In 2015 wou een rechter toegeven “man kann den Vernichtungsapparat *nicht nur* mit Leute betreiben, die ihren Sadismus ausleben wollen”. Dit was dus *enkel mogelijk* door schuldige medeplichtigheid van *Mitläufer*. Op de foto van SS-er Oskar Gröning (94!) bij zijn proces in 2015 (aangeklaagd wegens “*Beihilfe* zum Mord an **300.000** Menschen!”), staat op dat gepijnigd en verwrongen gezicht duidelijk *tevens* heel de tragiek af te lezen van een belaagde Duitse Vrouwe Justitia die, vanuit een ver en toch nabij verleden, nog steeds koude rillingen over de rug krijgt. In de pers had men het *schamper* over “Justitia zittert weiter !”. *Über allen Gipfeln gibt's Ruhe ?*

Vanzelfsprekend lag de *diepere* oorzaak van deze totaal verkeerde aanpak bij hen die deze ex-nazi-rechter hadden aangesteld als voorzitter in dit uitermate “delicaat” en meteen politiek erg geladen en bijgevolg “historisch” proces. Een eerder voorgedragen kandidaat leek “bevooroordeeld” te zijn ... omdat hij destijds geleden had onder het naziregime! Dit lijkt te wijzen op een *complot* van ex-nazi's, met als doel via een “salami tactiek” het naziverleden te kunnen opdelen in losse flodders, waarbij telkens een *individuele* misdadiger *van gemeen recht* zou terechtstaan ... en niet (*via criminelen*) een misdadige Nazi-Staat, als Staat de *wettige* opvolger van de Weimar republiek...en de onbehaaglijke voorganger van de Bondsrepubliek, en dat beseften de Duitsers maar al te goed! Een *continuïteit* van de Staat (en niet zo maar een jammerlijk “tussendoortje” of een “politiek bedrijfsongeval”), die uiteraard bij geen enkele daarin betrokken natie prettig aanvoelt (want “de Staat” ...dat zijn toch “wij allen”?). Zoals overigens ook de Fransen met hun “Etat Français”, het al te “gewillig” Vichy-regime, en dit vrij analoog met het *individueel* proces Pétain in 1945, met bijna voorspelbaar veel later nog het beschamend proces Papon, eigenlijk een proces tegen heel het toenmalig *Staatsapparaat*! En in Bonn (en ook in Parijs) heeft toen niemand dit willen begrijpen ... en nog *tijdig ingrijpen*. Bijzonder onthullend is ook het feit dat die voorzitter in de Duitse pers werd bewierookt om de “voorbeeldige” manier waarop hij het proces wist te leiden. Dat werpt tevens een verbijsterend licht op een *publieke opinie* waarvan die “objectieve” pers uiteraard gewoon een weerklank was. Een “doordenkertje” van formaat ! Opvallend is ook dat het historisch “geallieerd” proces in Nürnberg (1946) door de Duitse justitie *als precedent niet* in overweging werd genomen, ook al had het qua concrete vervolging van oorlogsmisdaden de bakens zeer grondig en expliciet verzet! Duidelijk een juridische knoeiboel!

Wat betreft die “Mitläufer” zag een voormalige *Verwaltungsoffizier* “ihr Leben als *ein Versehen*, das Versehen der Mitläufer fast gegen ihren Willen; kauft man ihr diese emotionale Abhängigkeit ab, bestand meistens keine Neigung, weitere gefährliche Taten zu begehen”. En ontzunderend voegde hij hieraan toe: “Aber im Fall der alten braune Ratten haben sich bezüglich einer *Wiederholungstat* die inneren und äusseren Bedingungen *nicht wesentlich* geändert. Im Gegenteil, man vermutet noch immer eine *Unterstützerszene* für rechtsradikale Verbrechen. Es ist deshalb noch immer offen, wer und wo die Helfer des mordenden Netzwerks geblieben sind” (6). Inderdaad een ontzunderende vaststelling die, gelet op de huidige politieke toestand in Duitsland, nu meer dan een halve eeuw

later blijkbaar nog steeds actueel gebleven is. Weliswaar zijn “die alte braune Ratten” intussen allang van het toneel verdwenen ... maar niet het gif van hun politieke nalatenschap !

Het verband én de tegenstelling tussen onze democratische instellingen en actieve meelopers doet wel denken aan de wijze woorden van de Duitse auteur Kurt Tucholsky (1890-1935) : “Hat einen Goldklumpen in der Hand, und sich nach Pfennigen gebückt. Hat Dummheiten gemacht, hat zwar nicht verraten, aber betrogen *und hat nicht verstanden*” (7). *Il n’y a que la vérité qui blesse* ... Vandaar dan ook veelal het onvermogen - ook bij ons - van al wie destijds ergens “fout” geweest is, om in alle eer en geweten het *eigen* verleden onder ogen te willen en durven zien.

De historische last van een natie

Hierin ziet historicus Prof. Andreas Rödder “das deutsche *Paradox* und die *historische Last einer Nation*, die sich im 20. Jahrhundert zweimal ruiniert hat, das schlimmste Menschheitsverbrechen begangen hat, dafür mit Gebietsverlusten und der deutschen Teilung bestraft wurde - und am Ende doch wieder als die stärkste Macht in Europa dasteht!” (8). Indien die naoorlogse brokkenmakers ooit beseft hadden dat Duitsland nog een vooraanstaande rol zou kunnen spelen in Europa, dan hadden zij de opruiming van al die nazi rotzooi wellicht anders en beter aangepakt. Wie weet ?

Vanzelfsprekend wacht die “rolator oudjes” nog slechts een symbolische “straf”. Het gaat hier trouwens enkel nog om het *uiteindelijk teruggrijpen* naar zeer hoogstaande zinnebeelden en *rechtsbeginselen* die helaas al te lang waren weggestopt tussen de mottenbollen. *Too little and too late* ? Voor slachtoffers en hun nabestaanden gaat het thans enkel nog om ultieme *gerechtigheid*, een eigen en *persoonlijke* voldoening, beter uiterst laat dan nooit! En voor historici betekent dit wel een allerlaatste aanvulling van het *totaalbeeld* dat zij kunnen krijgen van de toenmalige SS-Staat, een *uitzonderlijk* en nog steeds haast onvoorstelbaar fenomeen in de wereldgeschiedenis!

Voor de “**negationisten**” is dit de beslissende *en definitieve* ontkenning van hun eigen ontkenning! Dat is wel nodig, vermits de Britse negationist David Irving het aandurfde om in 1996 een proces aan te spannen tegen historica Prof. **Deborah Lipstadt** (USA) omdat ze in “Denying the Holocaust” hem had omschreven als “Hitler adept” en als “een gevaarlijke revisionist die historische feiten verdraait zodat ze passen bij zijn ideologisch gedachtegoed”. Hij was wel zo sluw om haar aan te klagen in *Groot-Brittannië*, omdat in de USA het principe geldt van “Public figure defence”, wat betekent dat een publieke figuur niet voor smaad kan vervolgd worden, tenzij kwaadaardig opzet aanwijsbaar is. In het Hooggerechtshof in Londen heeft zij in 2000 dat proces glansrijk gewonnen, doch slechts na jarenlange strijd om te bewijzen dat haar geen schuld trof! Gelukkig hebben wij in België sedert 1995 een wet die negationisme verbiedt en strafbaar stelt. Want aan alles zijn er *grenzen*, ... ook aan de constitutionele vrijheid van meningsuiting (en van vergadering!). *Ogenscheinlijk* lijkt dit een kluitje voor juristen, maar voor Lipstadt ging het (als historica) *ten gronde* om de vraag of je al dan niet een overlevende van de Holocaust (of nabestaanden) “nog recht in de ogen kan zien”. Maar het is toch erg dat een historicus zich *uit zelfbehoud* moet ontpoppen tot een gewiekste jurist, ook al ben je als buitenlander niet goed thuis in Angelsaksisch recht. En soms tot een onvermoeibare speurder in een “cold case”, een onoplosbare rechtszaak, zoals in de zaak Lahaut. Misschien is er voor historici een nieuwe studierichting in rechtspraak en criminologie ? Nog een andere Britse negationist heeft van zich laten horen, Mgr. Richard Williamson, een “lefevrst” (afvallige traditionalist, aanhanger van Mgr. Lefèvre) wiens excommunicatie (1988) in 2009 door paus Benedictus XVI werd opgeheven, wat toen nogal wat ophef veroorzaakte! Ja, ook het Vaticaan heeft het hiermee erg moeilijk, wat niet hoeft te verbazen vermits er na 1945 via kloosters een “lifeline” was voor gezochte oorlogsmisdadigers. En de tragische KZ-overlevende en auteur Primo Levi deed terecht opmerken “Those who deny Auschwitz, would be ready to *remake* it”. “Slechts een voetnoot in de geschiedenis”, dixit vader Le Pen.

Die *Mitläufer* waren dus doorgaans *geen directe* misdadigers, ook al scheelde het soms niet veel, maar ze waren wel gewillige dienaars van een misdadig regime (vooral de *Schreibtischmörder!*). Maar meelopers *bij ons* waren veelal zelfs *niet eens collaborateurs*, heel zeker niet de “passieve” meelopers. Vooreerst behoorde onvermijdelijk hiertoe de *overheidssector*, want al wie werkte in overheidsdienst, werkte *automatisch* ook op een of andere manier *voor de bezetter*. Doch dit gold ook voor een groot deel van de *privésector*, waar arbeiders en bedienden werden ingeschakeld in

de Duitse oorlogsinspanning. Het ging hier niet alleen over de al dan niet verplichte tewerkstelling in Duitsland, maar ook over hen die nog in België mochten of moesten werken, zoals bij "Pit en staake", bij het bouwen van de Atlantikwall, of op de scheepswerf van Beliard, of de mannen en vrouwen via de "Arbeitseinsatz" opgeëist als hulppersoneel voor de plaatselijke bezettingstroepen (en waarvan wij hierna een *groepsfoto uit Oostende* anno 1943 afdrukken, waarbij je op al die gezichten nogal wat "gemengde gevoelens" kunt aflezen!). Ja, "meelopen" was *bij ons* iets totaal anders.

Om dus elk misverstand te vermijden: "Mitläufer" en "meelopers" zijn *ogenschijnlijk* aanverwante vlaggen die echter volstrekt *niet dezelfde* lading dekken! "Mitläufer" in Duitsland waren doorgaans (moreel en soms ook juridisch) "schuldig" of dan toch "medeschuldig", terwijl "meelopers" hier bij ons mochten beschouwd worden als zijnde min of meer "onschuldig", althans toch in de overgrote meerderheid van de gevallen. Uitzonderingen bevestigen de regel! Het is overigens goed om weten dat de *Duitse* justitie onderscheid maakt tussen vier categorieën van oorlogsmisdadigers :

- "Hauptschuldige": vooral zij die in 1946 werden veroordeeld in Nürnberg
- "Belastete" (1,3 % van alle "verdachten"): naaste medewerkers van de "Hauptschuldige", zelden of niet veroordeeld, en dan nog meestal "milde" straffen
- "Minderbelastete": ondergeschikte medewerkers, doorgaans geen strafvervolging
- "Mitläufer": meelopers en handlangers, geen strafvervolging ... maar ver van onschuldig!

Het is ook goed om weten dat *Generalstaatsanwalt* Fritz Bauer als mikpunt van talloze dreigbrieven niet populair was. Hij zei sarcastisch: "Wenn ich mein Büro verlasse, finde ich mich im feindlichen *Ausland!*" (zodra ik mijn kantoor verlaat, ben ik in vijandig buitenland). Intussen is deze "Aufklärer des Grauens" een hoogstaande historische figuur geworden, één van die zeldzame "good Germans" (samen met von Stauffenberg e.a.), ... maar dan wel *een halve eeuw* na zijn overlijden, wat al genoeg zegt over die moeizame "Aufarbeitung"! Hij is nu al goed voor drie (!) Duitse films die aspecten van zijn opvallende loopbaan nader toelichten (wellicht nooit zal, waar dan ook, het lot iets dergelijks nog toebedelen aan een openbare aanklager!). Of hoe *ook een magistraat* als een nationale held de geschiedenis kan ingaan ... indien hij zelfs in uiterst moeilijke omstandigheden en voorwaarden zich halsstarrig vasthoudt aan de grondbeginselen van *een rechtsstaat*. Maar een rechter moest toch toegeven dat "stets begann es damit, dass sich jemand *von aussen* einmischte und nicht abwimmeln liess, und am Ende zeigte sich, dass die Oberschicht beim Vertuschen *beihilflich war*" (9).

En helemaal goed om weten: Terwijl ex-leden van de SS (sinds 1946 officieel en strafrechtelijk een *misdadige* organisatie, dus *niet* behorend tot de Wehrmacht) genoten van *een legerpensioen*, werd aan *weduwen* van officieren van het complot tegen Hitler een militair pensioen (of welk pensioen dan ook) ontzegd, waardoor zij veelal leefden in armoede. Overigens had de "Volksrechtbank" niet alleen hun man ter dood veroordeeld maar ook al hun bezittingen "beschlagnahmte". Dankzij Fritz Bauer kwam ten slotte in die schandalige toestand verandering via een proces tegen majoor Remer (op 20.7.1944 in Berlijn onderdrukker van de staatsgreep), die zich keerde tegen elke tegemoetkoming voor "Landesverräter" *en hun nabestaanden*. Hét argument van Bauer: "Ein Unrechtsstaat wie das "Dritte Reich" war nicht hochverratsfähig!" (tegen zo'n *onrechtstaat* kon men geen hoogverraad plegen!). In dat proces viel "ein Richterspruch der bekräftigte dass diese Widerstandskämpfer *damals das Richtige* getan haben" (een vonnis dat bevestigde dat deze verzetslieden destijds juist hadden gehandeld). Voor Bondsprezident Theodor Heuss werden die "landverraders" *nu plots* "helden", die "durch das Blut die Scham weggewischt haben, in die Hitler uns Deutsche gezwungen hat" (10). Voor die "herontdekte" helden is er nu jaarlijks op 20 juli een herdenking in Berlijn, in het beruchte "Bendlerblock". Alleen al hiervoor verdient Fritz Bauer het predicaat "historische figuur"!

Met dit proces werd geschiedenis geschreven (zoals ook met het Auschwitz-proces). "Vorwürfe wie Landesverrat kenne man seitdem nur aus Geschichtsbüchern". Met toch nog een uitzondering op 30.07.2015, toen de *Generalbundesanwalt* de ondoordachte stap zette naar "Ermittlungen wegen Landesverrats" tegen een (plots beruchte) blog "Netropolitik.org". Na een storm van protest werd hij door de regering teruggefloten, met vervroegde pensionering (waarin hij, na de Sylvesternacht van 31.12.2015, gezelschap kreeg van de hoofdpolitiecommissaris van Keulen, maar dan om heel

andere redenen). Fritz Bauer heeft meer dan één steen in die nazi kikkerpoel geworpen, en de kringen die dit veroorzaakte, vooral bij politieke gevangenen en verzetslieden, waren merkbaar *tot in Oostende!* **Vandaar dat dit een vermelding waard is in ons lokaal gebeuren.** Voor (al dan niet *wereldvreemde*) rechters, magistraten, advocaten en juristen is hij een lichtend voorbeeld geworden. In een Harry Potter verhaal schrijft J.K. Rowling “Mikt u op een carrière in de Magische Advocatuur, juffrouw Griffel? – Nee, ik hoop alleen een beetje goed te doen in deze wereld!”. Maar is dat niet ons aller plicht op deze aardbol? In zijn goed doordachte studie “Een oceaan van betekenisloosheid” (2016) stipt M. Wagemans, de auteur van het baanbrekend “Voor de Verandering” (1987) terecht aan dat “ons rechtssysteem dient *als slot* op de deur van *onbeweeglijkheid*”. Ook al een “doordenkertje” ?

Reeds in 1945, onmiddellijk na het beëindigen van de vijandelijkheden, bleken de geallieerden zich goed bewust te zijn van de noodzaak van “heropvoeding” van het Duitse volk. Ze kozen hierbij voor een beleid van *confrontatie*, d.i. de Duitsers pijnlijk confronteren met hun eigen *persoonlijke* schuld. Ter illustratie de hierna afgedrukte affiche “Diese Schandtaten: Eure Schuld !”, met onder die erg striemende beschuldiging een aantal weerzinwekkende KZ-horrorfoto’s, met “ter verduidelijking”: “Ihr habt ruhig zugesehen und es stillschweigend geduldet” (jullie hebben rustig toegekeken en het stilzwijgend geduld), eigenlijk dé *definitie* van “Mitläufer”. Psychologisch ongetwijfeld vakkundig samengesteld. Maar was dit pijnlijk? En was dit wel een confrontatie?? Zeer twijfelachtig! Zelfs na een gedwongen rondleiding van de inwoners van Weimar in KZ Buchenwald! Een Duitse collega zei: “Verdrängung und Schuldzuweisungen nach der Katastrophe waren *überlebensnotwendig*. *Genauso notwendig* möchte sein, diesen Status mal zu beenden und auf pathologische Identitätsstiftungen zu *verzichten*. Aber mir hat die Hoffnung verlassen, dass sich an der Schieflage unserer Gesellschaft so bald etwas ändern möchte. Diejenigen, denen man auf den Zahn fühlen wollte, würden die Mahnung *nicht lesen oder gar verspotten!*” (11). Voorzeker is die analyse eveneens toepasselijk op zij die hier bij ons “fout” waren geweest. Want *ook hier* werd de confrontatie *met zichzelf* duidelijk uit de weg gegaan, om al vlug plaats te maken voor verdringing en voor schuldtoewijzing *aan anderen*. Een vervolgsérie *zoals deze hier in “De Plate”* zouden zij zeker niet hebben willen lezen of misprijzend hebben opzij gelegd, allicht onder het mom van “kunnen ze niet over iets anders schrijven?”, ...terwijl anderzijds belangstellende lezers blijkbaar geboeid deze serie blijven volgen. En in Duitsland waren die “anderen” vanzelfsprekend enkel en uitsluitend de fanatieke nazi’s, daders van al die gruwelijke oorlogsmisdaden, ach ja de idioten die Duitsland in het verderf hadden gestort !

Helaas geen voetnoot in de geschiedenis maar barre werkelijkheid : *daarnaast* waren er (althans voor de geallieerden) ook nog “good Germans”, de na 1945 teruggekeerde *Exildeutschen* evenals weer opgedoken *Untergetauchter*, waaronder (tot ieders verrassing!) ook nog Joden. Zij waren alles kwijt, al hun bezit en goederen “beschlagname” en afgepakt, ja zelfs hun Duitse nationaliteit, vaak ook vervreemd van achtergebleven vrouw en kinderen, familie en vrienden. Magistraten, leraars en ambtenaren, na 1933 afgezet uit hun ambt en nu allengs weerom *eingegliedert*, moesten jarenlang een procedureslag voeren voor “Entschädigung” wegens langdurige loonderving en broodroof. Ook zelfstandigen en vrije beroepen poogden bij hun terugkeer in een verwoest land opnieuw een eigen zaak of praktijk op te bouwen. Maar zij kwamen allen terecht in een vijandig leef- en werkmilieu, nog steeds overheerst door “medeburgers” met een naziverleden. Wel wist iemand als Willy Brandt nog op te klimmen tot Bondskanselier, maar veelal was hun leven voorbij ... “und der Rest ist Schweigen”. Hoe dan ook, zij bleven “landverraders” en “overlopers”. De *Mitläufer* dreven “am Stammtisch” de spot met de zogenaamde *überläufer* en *Drückeberger* (“wegkruipers”). Tja, kon het nog gekker ?

Een nogal berustende magistraat zei hierover: “Eigentlich gab es nur die Frage: WIE kann jemand mit Exil-Vergangenheit ein Amt wieder übernehmen?... Und WIE kann ein ehemaliger Nazi im Amt bleiben ? Im Umgang mit der Nazi Geschichte hat sich wenig geändert. Denn es gab keine Schwarz-Weiss Bilder von Gut und Böse. *Nur voller Grau*. Aus einer Diktatur kommt kaum einer heil heraus. Die Aufarbeitung wurde nie hinterfragt und sie hat sich nicht weiterentwickelt. Und inzwischen ist der Kampf gegen Faschismus und Neo-Nazis leider noch immer nicht vorbei.” (12). Elisabeth Marain ziet het in haar sleutelroman “Waskowsky” (1992) zo: “We lopen schimmen achterna, schimmen uit het onvoltooid verleden en schimmen uit de voltooide toekomst. Je wordt ingehaald door het verleden waarvoor je op de vlucht sloeg. Je wordt niet eens ingehaald, *want het zit in je*”.

Actieve en passieve meelopers

“Actieve” meelopers waren zij die, bewust en vrijwillig, *feitelijk* “hand- en spandiensten” verleenden aan de bezetter, zij het meestal op een vrij “onschuldige” manier, zodanig zelfs dat zij (zoals vooral in de *culturele* sector) zich soms niet eens ervan bewust waren dat zij ergens “fout” waren. Dit was dan de *kleine garnaal* die na de bevrijding - bij gebrek aan tijdig ontsnapte *haaien* - vaak kop van jut was voor jarenlang opgekropte volkswoede! De enige actieve meelopers die zeker collaborateurs waren, zijn zij die konden beschuldigd worden van *economische collaboratie* (de *enige* vorm van collaboratie die voor de nazi's van *doorslaggevend* belang was, want al de rest was enkel goed voor propaganda en uiterlijk vertoon). Die oorlogsprofiteurs kan men dan bezwaarlijk nog “meelopers” noemen! Maar vreemd genoeg (of niet zo vreemd?) is dit de *enige* vorm van collaboratie die bij de repressie quasi ongemoeid werd gelaten. “Le coeur a ses raisons que la raison ignore”, zei Pascal, en hij ontdekte dat al in de “verlichte pruikentijd”. Nochtans is en blijft die economische collaboratie een zorgwekkend verschijnsel. Volgens R. Paxton in *Anatomy of fascism*, gaat het om “the relations of accommodation, foot dragging and mutual advantage that *bound* the business community to fascist regimes”, vermits “capitalism and fascism made practical bedfellows!”. Dit “zakelijk aanpappen met” was dus *ver van onschuldig* ! Dat opvallend uitblijven van strafvervolging was eigenlijk een typische vorm van de oude klassenjustitie,... wat men in Frankrijk bestempelt als “La vitesse de la justice? C'est *deux* justices!”, met *ook nu nog* tergend langzaam onderzoek in grootschalige fraudezaken, doorgaans uitlopend op “verjaring”,... terwijl wanneer het gaat om de kleine man “het gerecht zijn beloop moet hebben”. In Frankrijk blijkt dat zelfs nog een heet thema te zijn in de aanloop naar de presidentsverkiezing!

Wat betreft de *passieve* meelopers, klinkt de term “meeloper” bij nadere beschouwing nogal oneerbiedig en in zekere zin ook niet helemaal terecht. Maar *hoe* moet je hen dan noemen? Laten wij het dan maar zo stellen dat zij, *hoe dan ook*, gewoon hebben “meegelopen” in de opgelegde tredmolen van het naziregime. Dat “meelopen” was trouwens vaak slechts “een doen alsof” en zelfs een verdoken vorm van wat men nu zou kunnen noemen “burgerlijke ongehoorzaamheid”. Want de *grens* tussen gewoon “meelopen” en onderduims “het plegen van verzet” was hier dan ook dikwijls flinterdun, een configuratie die achteraf voor de historicus de taak zeker niet vergemakkelijkt!

Mijn schoonvader was controleur bij het Ministerie van Economische Zaken, wat zich gemakkelijk leende voor “*actief* meelopen”. Maar door *evenwichtsoefeningen* in alle mogelijke toestanden en omstandigheden wist hij zodanig “de kool en de geit te sparen” dat hij (toch uitzonderlijk voor een controleur!) in alle beroepsmiddens vrij geliefd was ... zonder *zelf* tegen de lamp te lopen bij zijn opdrachtgevers en/of bij de bezetter. Hij besepte wel dat hij een gevaarlijk spel speelde, maar hij wist ook maar al te goed dat iedereen er alle belang bij had om te zwijgen als een graf. Hij was gekend tot in Oost-Vlaanderen omdat hij er soms een zieke collega moest vervangen, en daar merkte men al meteen het verschil inzake controle! Tegenover wat werd “gecamoufleerd”, zag hij al wat er op die manier *niet naar Duitsland* werd weggesleept. Een vorm van lijdzaam en stilzwijgend verzet tegen de bezetter. Hij had nadien nooit last van repressie of epuratie, en dat was voor hem al ruim voldoende ... want als controleur mocht je na de bevrijding geen decoraties verwachten! Ambtenaren maken *onopgemerkt* en zeer concreet soms wel eens een stukje vaderlandse geschiedenis. *But who cares?*

Maar een totaal ander parcours volgde zijn broer, de laatste maanden van de bezetting in Oostende schepen voor Onderwijs en Cultuur, te goeder trouw ongetwijfeld beziel met de beste bedoelingen, doch niettemin geïnterneerd in Sint-Kruis. De weg naar de hel is nogal vaak geplaveid met de beste voornemens! Twee antipoden: enerzijds de ambtenaar, zakelijk en bedachtzaam, en anderzijds “de bevlogene acteur en regisseur”, één en al *Sturm und Drang*! Tot mijn verbazing stelde ik vast - toen ik veel later in dienst kwam bij het Ministerie van Landbouw - dat hier in de buitendiensten de herinnering aan deze “populaire” controleur nog steeds voortleefde. Overal waar ik kwam, ging in dat nochtans gesloten boerenmilieu de deur wijd open voor “de schoonzeune van Foensje” (Alfons). Hij stond bekend als “een edelmoedige figuur”, onzelfzuchtig en meegaande met de bevolking ... en heel zeker niet met de bezetter. Hoe hij dat vier jaar lang heeft kunnen klaarspelen, is een raadsel! Maar het bewijst dat je, *zelfs vanuit een officiële functie*, *niet noodzakelijk* een “actieve” meeloper hoefde te worden. Het was voorzeker niet gemakkelijk, maar moeilijk gaat ook! Kurt Tucholsky

omschreef dit als volgt: "Nicht ist schwerer und nichts erfordert mehr Charakter, als sich *in offenem Gegensatz* zu seiner Zeit zu befinden... und *trotzdem* laut zu sagen NEIN !!" (13)

" Excès de zèle "

Anderzijds woonde enkele huizen verder zijn collega J.B. die bij controles nooit iets door de vingers zag maar uitblonk door "excès de zèle", overdreven ijver die allicht verband hield met het feit dat hij actief lid was van de Zwarte Brigade. Elke zondagmorgen stapte hij, uitgedost in zijn fraai uniform, in de parade van de Rijkswachtkazerne naar de Wellingtonrenbaan. Na de oorlog heeft hij (jarenlang opgesloten) zijn kroostrijk gezin achtergelaten in bittere armoede. Hier tegenover het Stadhuis is er nu het druk bezochte café "Alfons". Ik ga er af en toe een pint pakken (en dat is geen reclame en het hoeft ook niet want het café is steeds overvol), en dan denk ik nog eens aan "Foensje", Alfons, die "brave soldaat Schweik" van de gehate controlediensten. Als zoon van een loods nauw verbonden met de zee, was *zijn* "fraai uniform" - *totaal anders* als bij J.B. - een marineblauwe blazer die hij graag aantrok wanneer hij in zijn schaarse vrije tijd met open oog rondzwierf in de haven en op de zeedijk. Ja, schipperen, loodsen en het aanhouden van de juiste koers, het was hem allemaal goed bekend, zowel letterlijk alsook (en vooral) figuurlijk ! *Rari nantes in gurgite vasto*, dixit Vergilius.

De *actieve* meelopers die *ver* hun boekje te buiten gingen, dus quasi collaborateurs, zaten niet alleen in de controlediensten maar ook in *bepaalde politiekorpsen*, vooral in Antwerpen en in Luik, waar agenten - weliswaar in bevolen opdracht - daadwerkelijk *medeplichtig* waren aan Jodenvervolging, terwijl anderzijds (hoe rijm je dat te saam?) *andere* agenten actief waren in de verzetsbeweging en velen onder hen daarvoor een zware prijs hebben moeten betalen (zoals bij ons commissaris Ernest Feys en verschillende collega's). Omdat deze gewillige meelopers handelden "in bevolen opdracht", namelijk vanwege de burgemeester en/of de politiecommissaris, werden zij na de bevrijding hiervoor nooit "verontrust", ...en trouwens al evenmin hun "hogere" opdrachtgevers. Duidelijk een kwalijk ruikend potje dat men liever toegedekt wilde houden ! In Frankrijk is trouwens de rol van de politie in Parijs tijdens de volksopstand in augustus 1944 nog steeds "verdacht", precies wegens (nog kort voordien!) de zeer actieve rol van *diezelfde* politie bij de Jodenvervolging. *Les rafles du Vel'd'Hiv...*

Andere al te ijverige actieve meelopers waren *priesters* en paters die de jongeren opriepen om aan het Oostfront te gaan strijden "voor de christelijke waarden van het Avondland" en meteen "tegen het goddeloos bolsjewisme" (alsof het nazisme al niet even goddeloos was!). De meest bekende van die "verlichte geesten" was ongetwijfeld priester Cyriel Verschaeve, die zelfs nog na de landing in Normandië zich *publiek* liet fotograferen in het gezelschap van SS- officieren! Het is en blijft een raadsel ,hoe de geest in die "geestelijken" op een dergelijke manier is kunnen op hol slaan! En dat terwijl overal in bezet Europa (vooral in Polen) zoveel *andere* priesters, paters en kloosterzusters de marteldood stierven in concentratie - en vernietigingskampen! De goden moeten hun getal hebben!

Actieve meelopers in de politiek

Tot slot waren er nog actieve meelopers *in de politiek* (of wat daarin nog door de bezetter gedoogd werd), nl. burgemeesters en schepenen die *tijdens de bezetting* werden benoemd. De aandachtige *Militärverwaltung* zag in hen "ahnungslose Mittelmasspolitiker, die dem Griff nach der Krone nicht widerstehen konnten, obwohl sie wussten, dass ihn dies zu einem unglücklichen Menschen machen möchte. Denn viele kamen in *immer höhere* Amter und wurden dabei eigentlich *immer kleiner*. Ja, *less is more*, weniger ist mehr!" (14). Daar zij in een bezet land zonder regering en parlement, *de facto* en met stilzwijgende goedkeuring van de *Militärverwaltung* allengs ook over *politieke macht* beschikten, behoorden *hogere ambtenaren* toen eigenlijk *eveneens* tot die politieke klasse, te meer daar zij werden verondersteld "dem Führer entgegen zu arbeiten"... en blijk te geven van "zin voor initiatief". Dit was veeleer handelen vanuit een "buikgevoel" (of was het intuïtie?) dan vanuit een vakkundige dossierkennis. Zoals ook R. Paxton in "Anatomy of fascism" aanstipt dat "radicalization erupted *from below*, in initiatives taken *by underlings* frustrated by local emergencies and *confident* that the Führer *would cover* their actions". Een vergelijking met het "merkwaardig" optreden van US president Trump gaat niet op, omdat een overheersend "buikgevoel", plus opvallend gebrek aan dossierkennis, daar *aan de top* zit en (nog) niet op het lager echelon. En er is al een wereldwijd ontstellende gifgasaanval nodig opdat nu eindelijk de schellen van de ogen zouden vallen!

Dit waren uiteraard politieke benoemingen (VNV of REX) en die "administratieve" collaboratie was dan ook feitelijk *vooral politiek* gericht. Ook zij waren of werden "ahnungslose Mittelmasspolitiker", reuzen van de middelmaat. Zelf heb ik nog zo'n prachtexemplaar gehad als chef, geschorst in 1944 en in 1950 weer "opgevist" samen met andere soortgenoten. Hij werd in de dagelijkse praktijk een "leerschool" voor al wie achteraf enig *inzicht* wou krijgen in dat nazi gedoe, overigens een leerzame *aanvulling* van wat ik bij mijn legerdienst had bijgeleerd over de *Fritzen*. Die opportunisten wisten zich behendig aan te passen aan nieuwe en andere tijden (voor hen blijkbaar een andere "Nieuwe Orde"), maar dat was slechts een laagje vernis, want zij waren onverbeterlijk en pochten zelfs (uit heimwee?) op hun onwankelbaar credo van "Ik zou het desnoods *nog eens herdoen!*". Het is dus begrijpelijk dat vaderlandslievende verenigingen zich tegenover dergelijke snaken erg wantrouwig opstelden. Die idioten bleven hardnekkig wat zij ooit waren geweest, "in hou en trouw tot ter dood".

Ook die *politieke collaboratie* blijft aldus een zorgwekkend probleem, omdat het hier gaat om hoger opgeleiden met een *voorbeeldfunctie* in de maatschappij. Een Chinees spreekwoord zegt dat de vis begint te stinken *aan de kop* en niet aan de staart. Wat je ook *nu nog* merkt als intellectuelen(?) van vreemde herkomst halsstarrig een buitenlands despotisch regime verdedigen, dat hier in Europa zijn conflicten komt "importeren", gepaard met leugens en bedreigingen. *Vanwaar* die intellectuele verdwazing? In 1933 zag psychoanalist Wilhelm Reich (leerling van Freud) een verklaring voor dat meelopen met het fascisme (met die onweerstaanbare drang naar een "sterke man")...in *seksuele onderdrukking* in de maatschappij (*onnatuurlijk* met een *tegennatuurlijke* reactie), waaraan ook *hoger opgeleiden* niet ontsnapten! Een beklemmende illustratie is de gelauwerde film "Das weisse Band" (2009) van Michael Haneke, een ijzige *ontmaskering* van een erg gesloten dorpsgemeenschap, waarin alle gevoelens, verlangens en lusten fel worden onderdrukt en zelfs ontkend, wat uitmondt in moord en doodslag. Geen prettige film om naar te kijken, maar wel veel *stof tot nadenken!* Hier bij ons is dit nu niet langer een maatschappelijk fenomeen, tenzij nog in bepaalde, zeer gesloten milieus. Al bij al blijft het toch moeilijk verklaarbaar. Wat de opkomst van despotisme betreft, doet Ian Kershaw in "Hybris" opmerken dat "one must dwell less on the Führer's eccentricities than on the role of the German public projected upon him and which he succeeded in filling until the end". Het is immers verbijsterend te moeten vaststellen, hoe een hysterische volksmenner een uitzinnige massa kan opzweepen, tot ver in het buitenland! Zelfs al is het *thans* voorspelbaar dat dit ongunstig is voor de *eigen* belangen *binnen* een wereldeconomie als *geglocaliseerd netwerk*, een gigantische *wisselwerking* tussen alom verspreide en *elkaar aanvullende* fragmenten en entiteiten, ... waaruit men zich niet zo maar kan loswringen (wat, in hun verblinding, ook de *Brexiteers* al niet gesnapt hebben!). *It's the economy, stupid!* Wij blijven dan ook met grote en bange vragen zitten omtrent werking, *in de diepte*, van onderwijs, opleiding en vorming, zelfs indien financieel goed onderbouwd en prima georganiseerd. Je kan een paard steeds naar de waterbak leiden, ... maar *zal het eruit drinken??* Dàt is de kern van de problematiek van integratie en inburgering, ja zelfs tot in de tweede en derde generatie! *Errare humanum est, perseverare diabolicum ..*

Externe "neutrale" meelopers

Ten slotte nog een andere factor van betekenis, een zorgvuldig *verborgen* geschiedenis van *externe* meelopers. Wat historici nauwelijks hebben onderzocht, is de rol die "neutrale" landen in "hogere kringen" hebben gespeeld via hun concrete steun aan de oorlogsinspanning van het nazi regime. Doorgaans *reeds vanaf 1933*, en dit duidelijk omwille van grote financieel/economische belangen en voordelen. Omwille van de smeer likt de kat de kandeleer! Met het "neutrale" België al in de jaren dertig als *voorafbeelding* van de komende economische collaboratie. Want in en met het Derde Rijk viel er geld op te rapen. Veel geld. Die eenzijdige oorlogseconomie had een onverzadigbare honger naar *buitenlandse* grondstoffen en investeringen, ook al spoedig onderbouwd met roof, plundering en slavenarbeid, wat alles *nog veel lucratiever* maakte. Maar zaken zijn zaken. *Business as usual!*

Zweden en Zwitserland waren de grootste belanghebbenden, terwijl Spanje zo "neutraal" was dat het een *Division Azul* zond naar het Oostfront! Ook Zweedse vrijwilligers hebben daar hun ware *Germaanse* roeping teruggevonden. Lezers van bestsellers van Henning Mankell (Wallander) of Stieg Larsson (Millennium) zijn verrast als ze daarin Zweedse ex-Oostfronters en andere duistere nazi figuren zien opduiken. Maar het regime had ook behoefte aan "neutrale" banken, waar het

geheime rekeningen kon openen en meteen "Raubgold" en andere buit veilig kon opstapelen. Allicht werd om die reden Zwitserland niet bezet, nochtans een zeer gemakkelijke prooi, volledig omsingeld door de Duitsers. We zullen wel nooit te weten komen wat er nog allemaal uit W.O.2 verborgen blijft in Zwitserse kluizen. Wat er ook van zij, die stille *externe* meelopers waren kennelijk ver van "neutraal"! Maar neutraliteit in oorlogstijd is blijkbaar erg lonend. Tja, dat "extern meelopen" was eigenlijk een vorm van *oorlogsprofitariaat*, of niet soms? *Ja wir tanzen ein kriminal Tango, ja jedoch gerne ...*

Na 1945 voelden die "verweesd" achtergebleven neutralen zich plots sterk aangetrokken tot Uncle Sam, nochtans één van de grote overwinnaars in de strijd *tegen* het Derde Rijk. Maar neutraliteit snijdt toch *in beide* richtingen? De door de oorlog rijk geworden Zweedse industriëlen en Zwitserse bankiers deden in de USA hun blijde intocht via *Wall Street*, en Spanje werd al vlug lid van de NATO, om voorts nog een dam op te werpen tegen "het rode gevaar" en dreigende overheersing door het wereldcommunisme. Bij de neutralen groeien er altijd idealen. Steeds tot samenwerking bereid! *Money, money, it's the rich man's word!* (zong Abba, misschien niet toevallig een Zweedse groep).

"Cabaret" (1972, met Liza Minnelli), een muzikale maar ook cynische en duistere film over Berlijn in het Interbellum, illustreert akelig indringend die dunne grens tussen neutraliteit en collaboratie. Nooit is een film (en dan nog een *musical*!) zo scherp en zo diep ingegaan op die schemerzone.

1943: Oostendenaars opgeëist als hulppersoneel (verzameling Asseloos)

1946: Oostende: betoging van oorlogsweduwen en verzetsvrouwen (verzameling Asseloos)

Uitzonderlijk: een populaire controleur (eigen verzameling)

Uitstakingen

Dit beknopt overzicht van “passief of actief meelopen” zou alleszins onvolledig zijn, indien hier niet even de aandacht zou gevestigd worden op een *zeer uitzonderlijk* fenomeen in een tijd van oorlog en bezetting: *stakingen*! Dit is veelal nog steeds ongeweten, zelfs in vakbondsmiddens, maar, hoe ongelooflijk ook, dit is echt gebeurd, zowel in Nederland (met aldaar een tragische afloop) als in België. Staking was immers uit den boze, een regelrechte daad van verzet tegen de bezetter! Maar toch zijn er toen in België stakingen geweest, uiteraard veeleer sociaal dan politiek gekleurd, doch niettemin telkens een kaakslag voor de *Militärverwaltung*, die hiertegenover wel vrij hulpeloos stond omdat het meestal ging om arbeiders in “vitale sectoren” (o.a. de steenkoolmijnen) en om “sociale verzuchtingen” (loonaanpassing, duurtetoeslag, vergoedingen, premies, ten slotte ook de verplichte tewerkstelling in Duitsland) die, alles wel beschouwd, ook in de ogen van de Duitsers als enigszins “rechtmatig” konden beschouwd worden, zeker als het “nuttig” kon zijn voor de continuïteit van de industriële oorlogsinspanning. De Gestapo zag hierin wel de hand van de clandestiene vakbonden (wat onvermijdelijk allengs ook het geval was), doch omdat wij niet (zoals in Nederland) gebukt gingen onder een *SS-Zivilverwaltung*, werden die stakingen niet zo maar brutaal neergeslagen of in de kiem gesmoord. De *Militärverwaltung* poogde dus *zowel de kool als de geit te sparen*, hierin trouwens bijgestaan door werkgevers die eveneens alle belang hadden bij “sociale vrede”. Omdat alles min of meer “in der minne” kon geregeld worden, ... en van die stakingen geen gewag werd gemaakt in de collaboratiepers, werd dit toch wel zeer merkwaardig fenomeen netjes “toegedekt”. “Mit dieser Position zählte die Militärverwaltung bereits zu den gemässigten, aber den SS Hardlinern war das bestimmt zu viel!”. Ja, SS en Militärverwaltung, een zeer “ongemakkelijke” relatie!

“Kinderlandverschickung” ... en “De Vlag”

Zoals in iedere dictatuur hadden de nazi's vooral de *jeugd* op het oog! Niet alleen jongeren (voor het Oostfront) maar ook opgroeiende kinderen, sluw aangepakt via “Kinderlandverschickung” - K.L.V., al spottend ook “Verschinkung” genoemd (naar Schinken, Duits voor “ham”). Bij ons werd dit “K.L.V. – Kracht.Leven.Vreugde”, een *humanitaire* actie voor vakantie (liefst zes maanden!) in Duitsland, met lekker en voldoende eten, ontspanning, spel en sport in een gezonde omgeving. Ja, wat wou je nog meer? Zeker in een tijd van ontbering en tekorten op alle gebied? Tussen 1941 en 1944 hebben (ook uit Oostende) ruim 15.000 Belgische kinderen mogen “genieten” van een dergelijke “vakantie”,... een verkapte *voorafbeelding* van lidmaatschap in een *collaborerende* jeugdbeweging. Op die manier liet men ook kinderen reeds *vroeg* “meelopen” in het systeem. Via de BBC werden de ouders hiervoor tijdig gewaarschuwd, maar de verleiding was vanzelfsprekend zeer groot, en voor de kinderen werd het zeer rooskleurig voorgesteld. Dat aanmelding moest gebeuren “bij de Vlaamsch-Duitsche Arbeidsgemeenschap” (DE VLAG) zegt op zichzelf al meer dan genoeg! *Suivez le guide!*

En wat betreft “De Vlag”: Vanaf 1943 werd vanuit de harde kern van de collaboratie een genadeloze “contraterreur” ontketend, met represailles en vergeldingsacties telkens wanneer een aanslag werd gepleegd op een collaborateur (met akelige “dieptepunten” in Courcelles en in Meensel-Kiezegem). Organisatorisch was dit *volledig* in handen van het “De Vlag” - Veiligheidskorps van de beruchte Robert Verbelen (en in Wallonië van “REX - Formation B” van Léon Degrelle). De *Militärverwaltung* was hiervoor niet erg te vinden, maar deze niets ontziende doodseskaders werden de hand boven het hoofd gehouden door de SS en de SD-Sipo (hun “acties” vertoonden trouwens veel gelijkenis met SS-acties “in het Oosten”). Met het wegvallen van de Militärverwaltung in juli 1944 kregen ze nog gedurende twee maanden vrij spel. In die neerwaartse spiraal van geweld begon het land allengs weg te zakken in een vorm van burgeroorlog. Het gebeurde ter afschrikking van het verzet (doch met weinig of geen resultaat) maar het diende duidelijk vooral om al die gewillige of onwillige meelopers *verder in het gareel te doen lopen*. Ja, liever dan maar *nog wat meelopen* en intussen afwachten! En in een klein dorp als Meensel-Kiezegem leefden na de oorlog een honderdtal weeskinderen die nooit hebben geweten wat het is of betekent ouders te mogen hebben ...Wraakroepend!!

Een Duitse collega (destijds bij de “Militärverwaltung”) zei over “De Vlag”(... woorden die nog steeds actueel zijn!): “Jedenfalls zeichnete der “De Vlag” Auftritt ein ernüchterndes Bild der rechtsextremen

Szene im letzten Kriegsjahr, sogar ein Lehrstück über fließende Übergänge in die Radikalität und in eine gewaltbereite Parallelwelt" (15) Of was dit een misplaatst en krampachtig heropduiken van het oude Vikingbloed? Zoals in hun dreunend en "geestdriftig" staplied: "Kerels der Noordzee, *Vikingbloed*, schaaft u vereend rond *de Vlag*, 't gaat om uw Heilige Vlaamse Diet, *weert u* te koenen slag! Harop, 't is strijd, gij *nieuwe jeugd!*" (dit was *oorspronkelijk* wel een "KSA strijdlid" bij het ontstaan van de KSA in 1931, ... doch blijkbaar wel voor "hergebruik" vatbaar).

Terloops aangestipt: Vreemd genoeg, had Robert Verbelen een broer bij de Witte Brigade (en was zijn vader een royalist!). Ook vreemd is het feit dat hij (verantwoordelijk voor massamoord op een honderdtal burgers), in 1944 gevlucht naar Duitsland en vervolgens naar Oostenrijk, ... en in België bij verstek ter dood veroordeeld, nochtans nooit werd uitgeleverd, eenvoudig omdat hij de Oostenrijkse nationaliteit had verkregen! Op aandringen van nazi-jager Simon Wiesenthal verscheen hij voor een Oostenrijkse rechtbank, doch hij werd vrijgesproken omdat hij had gehandeld "in opdracht"! Na fel protest werd dit vonnis in beroep verbroken, ... doch (hoe ongelooflijk ook) de zaak kwam niet meer op de rol ! Het was toen niet alleen "grijs" maar vaak ook "vreemd"! Het onvatbaar lot kronkelde zich *in alle bochten!* Tot in Oostenrijk ! Maar in dat jodelend Alpenland deed men dat allicht niet om een obscure Belg iets te gunnen, doch veeleer om - via een justitieel precedent - *eigen* landgenoten te vrijwaren van rechtsvervolging. Want men telt er (ja met Hitler op kop!) *relatief meer* notoire oorlogsmisdadigers dan in Duitsland, ... doch die wel - uiteraard behalve Hitler - allen plichtsgetrouw hebben gehandeld "in opdracht", dus ook de SD Jodenjager (een politiemann uit Wenen) die in 1944 Anne Frank en haar lotgenoten heeft opgepakt, en die ook al werd vrijgesproken, om dezelfde reden. Als je in Amsterdam het achterhuis bezoekt, word je onverhoeds en schokkend overvallen door het besef van wat daar gebeurd is. Psychologisch is dit (*anders* dan in Auschwitz) de identificatie met een *individueel* slachtoffer van de nazi's, een lief en onschuldig kind, destijds nog hoopvol op de drempel van het leven en plots genadeloos weggerukt in een gruwelijke dood! Als je dat griezelig spookhuis verlaat, dan ben je *als medemens* niet meer helemaal dezelfde persoon. Een aangrijpende ervaring en een pijnlijke confrontatie! Die dooie diender heeft toen enkel "gehandeld in opdracht", terwijl hij *feitelijk* bewust een aantal mensen de dood heeft ingedreven (juridisch "Beihilfe zum Mord"). Maar hoe kon dat doordringen tot in de geest van een rechter die enkel zweert bij artikels en paragrafen? Of die wellicht een "verborgen agenda" had ten bate van "foute" landgenoten? In dat adderkluwen van de "Verarbeitung" zitten alleszins nogal wat kluijjes voor juristen! *Dura lex sed lex ...*

In het Oostenrijk van zowel Mozart als van "The third man", van Sissi en van KZ Mauthausen, van romantiek "drunten in der Lobau" en van blaasorkesten "in kurzen Lederhosen", wist men handig en onopvallend de rol te spelen van "slachtoffer" van de *Anschluss* in 1938 (een "verwachtingspatroon" waaraan de geallieerden vanuit hun "Realpolitik" geen aanstoot namen). De nazi's zaten bijgevolg *allen* in Duitsland (of waren gevlucht naar Spanje of Zuid-Amerika). Zo simpel was dat! En dat dan wel in schrille tegenstelling met die arme Sudeten Duitsers, die al dadelijk na 8 mei 1945 *hun* eigen "Anschluss" van 1938 (*Heim ins Reich!*) vreselijk moesten bekopen met massamoord en chaotische "Vertreibung". Doch in Oostenrijk kon een omstreden figuur als Kurt Waldheim het brengen tot Bonds-president, na zelfs eerst Secretaris-generaal van de UNO te zijn geweest. *Austria felix!* "De jodelende fluit, dat is een rare snuiter!", zo zong Bobbejaan Schoepen, ... en misschien dacht hij hierbij aan zijn eigen niet zo prettige oorlogservaringen ? En spijs die "slachtofferrol" (of wellicht precies daardoor?) heeft in Oostenrijk tot op heden een "bruine onderstroom" voortgekabbeld, met af en toe een jodelende onderton die de neiging heeft om alweer een schrille *boventoon* te worden. Getuige hiervan de presidentsverkiezingen in 2016, met als meest opvallend resultaat dat vrijwel de helft van het electoraat duidelijk overheelt naar die "bruine onderstroom" ... terwijl de democratische partijen zijn teruggevallen tot onbeduidende posities en enkel nog, via coalitievorming, enig heil kunnen vinden in een ongemakkelijk "verstandshuwelijk". Wat - zij het in een totaal andere context - in 2017 ook al gebleken is in Nederland, met een zeer moeizame regeringsvorming. *Aber in der Beschränkung zeigt sich der Meister ! Und früh übt sich was ein Meister werden will ...*

(wordt vervolgd)

(om redactionele redenen wordt dit hoofdstuk gesplitst in twee delen; deel 2 volgt in het eerstvolgend nummer)

VERTALING

- (1) Men gooit geen vuil water weg zolang men geen proper water heeft.
- (2) Wat destijds rechtmatig was, kan vandaag geen onrecht zijn !
- (3) Als je nu nog naleest wat hij destijds gezegd heeft, kan men geen echte verklaring vinden waarom hij zoveel begeestering wist op te wekken. Hij was natuurlijk geen Hitler, maar net zoals bij de Führer was het veeleer door zijn optreden dat hij de toehoorders in de ban kon krijgen.
- (4) Bijgevolg vertelde het proces slechts de halve waarheid. Want oorlogsmisdaden kunnen om velerlei redenen erg in twijfel worden getrokken, en tot aan het rotsvast bewijs is het meestal een lange weg.
- (5) Alzo werd hun aandeel in het onrecht vaak afgewimpeld. Al wie van geen concrete misdaad kon beticht worden (zoals doding), verdween uit het gezichtsveld. Dit gebeurde met opzet. Derhalve werd de massamoord op de joden niet meer op een ernstige manier vervolgd.
- (6) ... hun leven als een vergissing, de vergissing van meelopers bijna tegen wil en dank. Als je die gevoelsmatige afhankelijkheid wegneemt, hebben zij doorgaans geen neiging om nog gevaarlijke stappen te ondernemen. Maar in het geval van de "oude bruine ratten" zijn, omtrent eventuele herhaling, de interne en externe voorwaarden niet wezenlijk veranderd. Integendeel, men vermoedt nog steeds het bestaan van een ondersteunende achtergrond voor rechtsradicale misdrijven. Open blijft hierbij de vraag wie en waar de helpers in dat moordend netwerk gebleven zijn ?
- (7) Hij had een goudklomp in de hand en heeft zich gebukt om penningskes op te rapen. Hij heeft domheden begaan, maar was niet echt een verrader. Hij heeft zichzelf bedrogen en heeft er nooit iets van gesnapt.
- (8) ... de Duitse paradox en de historische last van een natie die zich in de 20^e eeuw tweemaal herleid heeft tot een puinhoop, de allereerste misdaden tegen de mensheid heeft begaan, daarvoor bestraft werd met gebiedsverlies en met het gedeelde Duitsland, en uiteindelijk daar weerom staat als de sterkste macht in Europa.
- (9) Steeds begon het ermee dat extern iemand zich erin wou mengen en zich niet liet afwimpelen en ten slotte was het duidelijk dat het hoger echelon behulpzaam was bij de doofpotoperatie.
- (10) Helden die met hun bloed de schaamte hebben weggewist waarin Hitler ons gedwongen had.
- (11) Verdringing en schuldtoewijzing waren na die ramp eigenlijk noodzakelijk om te kunnen overleven. Doch al even noodzakelijk mocht het zijn om die toestand toch eens te beëindigen en af te zien van pathologische zelfidentificaties. Maar ik heb toen de hoop verloren dat er zich aan het scheefftrekken van onze samenleving weldra iets zou veranderen. Zij die men aan de tand wou voelen, zouden de aanmaning niet lezen of er zelfs de spot mee drijven.
- (12) Eigenlijk ging het enkel om de vraag: HOE kon je als "terug-van-weggeweest" opnieuw een openbaar ambt bekleden? ... en HOE kon je als gewezen nazi een ambt blijven bekleden? In het omgaan met de nazi geschiedenis is er weinig veranderd. Want er was geen zwart-wit beeldvorming van goed en kwaad. Alles was grijs. Uit een dictatuur komt niemand ongedeerd. Nooit werd het verwerkingsproces in vraag gesteld en het heeft zich dan ook niet verder ontwikkeld. En intussen is de strijd tegen fascisme en neo-nazi's helaas nog altijd niet voorbij.
- (13) Niets is moeilijker en niets vereist meer karakter dan zich te bevinden in open tegenstelling tot zijn eigen tijdsgebeuren, en niettemin hardop uit te roepen : Neen !
- (14) ... onbewuste politiekers van de middelmaat, die geen weerstand konden bieden aan de drang naar steeds hoger, ook al wisten ze wel dat dit hen kon ongelukkig maken. Maar velen kwamen in steeds hogere functies terecht, en werden daarbij eigenlijk steeds kleiner. Ja, minder is meer!
- (15) Alleszins leverde het optreden van De Vlag een ontzuenderend beeld van het rechtsextrem milieu in het laatste oorlogsjaar, zowaar een case study omtrent een moeiteloze overgang naar het radicalisme en parallel naar een wereld van bereidheid tot geweldpleging.